

פרק ה בשדה התחיה הלאומית

א. התנועה הציונית לפלגותיה

אגודת "בני ציון" — ב. פרנקל-זילברמן / צעירי ציון ופועלי ציון — ב"צ בר" עקיבא / מפלגת "פועלי ציון" והסת' הנוער "פרייהייט" — י. קוצ'ר / תנועת "השומר הצעיר" — מ. מצמן / הרהורים על הקן — י. פרנקל / זכרונות מימי החלוץ — י. כוכבי / הסת' הנוער "גורדוניה" — א. צווייג / קיבוץ הכשרה "קדימה" — צ. גילברג / ביח"ר — ה. שטרנשיס / בזכרונו את ציון — צ. מצמן.

ב. מפעלים ומוסדות ציבוריים

עסקנים ומוסדות ציבוריים — א. זינגמן / בנק קרדיטובי — ב. ז. כ"ץ / אלו דברים שאין להם שיעור — ש. זכרי / על מפעלים ומוסדות ציבוריים — י. קוצ'ר / עסקנות ציבורית מעשית — א. ש. כספי.

א

ברכה פרנקל-זילברמן

"בני ציון" אגודת

לאגודות הציוניות למיניהן במחירתן. שבה פעלו בחשאי בערים רבות, לעלות לאור היום, להתארגן ולפעול בגלוי בהתאם

עם כיבוש חלק של חבל ווהלין ע"י הפולנים והענקת חופש ההתארגנות החברתית והמקצועית וכו', גיחן האות

שעוריי ערב לעברית
ע"י
אגודת "בני ציון"

יושבים (מימין): צביה ובודניק, גוטה זילברשטיין, היגדה צווייג, לאה גזן, אסתר אייזנברג, נחה גלזובנד, עומדים באמצע (מימין): דוד הימברג, מרים זילברשטיין, בוויה זילברמן, שאול זילברשטיין (המורה), בילה רויטלמן, עדהיל פולישוק.
עומדים מאחור (מימין): אלתר ווייסברג, ברוך אייזנברג, שפרה גלזובנד, חיה ליסק, גיטל ווייסמן, טוביה ווייסברג, גציה רויטלמן, רחל קנטור.

שעורי הערב הראשונים במזיריטש נפתחו ע"י אגודה זאת בשנת 1918 עם המורה שאול זילברשטיין, שהיה מראשוני יודעי עברית בעיר. התלמידים היו מבין חוגי הנוער הבוגר, חברי האגודה ושאינם חברי האגודה כאחד. תכנית הלימודים עלתה בד בבד עם רוח האגודה בכלל, היינו: נוסף על לימוד הלשון העברית הקנה המורה בכשרון רב למאזיניו את החיבה לציון ולנכסי הרוח הגדולים של העם.

ואכן, יותר משהאגודה ארגנה והחזיקה בהם, שעורי הערב עזרה לארגונה וחזוקה של האגודה, שכל חבריה שאפו לעלות ארצה ולהיות בין בניה, אך לדאבונו לא כולם זכו לכך...

לחוק. אולם הבדלי המפלגות והזרמים טרם נודעו בימים ההם. ביחוד במזיריטש, שמחתרת ציונית לא היתה קיימת בה כלל, ושנת 1918 מצאה את כל הנוער המזיריטשאי כשהוא מאורגן באגודה אחת בשם "בני-ציון".

ארגון זה טמן בחובו את הניצנים הראשונים של התנועה הציונית לפלגותיה בעתיד. מטרתיה של אגודה זאת היו חינוכיות ומעשיות כאחת: לימוד השפה העברית, קריאת ספרות ציונית וכללית, אוסף תרומות לקרן הקיימת וכיוצא באלו פעולות כלליות. כל חבר בארגון שילם דמי-חבר ובכסף הנכנס רכשו ספריה קטנה. חתמו על הירחון העברי "שיבליים" ושלמו שכר-דירה בעד הלשכה.

ב"צ בר-עקיבא

צעירי-ציון ופועלי ציון

לעצמם להפריע ולהתחרות ב"צעירי-ציון", כאילו ראו בזה את יעודם העיקרי וזכות קיומם. בעקבות החיכוכים התמידים נטשו עד מהרה עיקר תורתם והתחילה ביניהם תנועת הגירה לאמריקה וקנדה, ששם היו להם קשרים משפחתיים.

הצד השווה ביניהם הוא, שבשני הארגונים לא נמצאו מתעוררים, שיקומו ויאזרו כוח לעלות ארצה ולעורר אחרים לעשות כן. עלייתם של כותב הטורים האלה ושל דוד כספי (זילברמן) בימים ההם לא בנכותם באה, אלא מתוך יוזמה פרטית.

מספר ניכר למדי של צעירים וצעירות מבני עירנתנו, הניכי ארגוני-נוער שונים, כמו: החלוץ, השומר הצעיר, גורדוניה וכו' עלו ברבות הימים ארצה ונאחזו בה. אך הלב ידאב לאותם מאות החברים והחברות היקרים, שלא עלה בידם להגיע לארץ משאת נפשם בזמן, ויד הכורת היתה בהם לכלותם ביחד עם כל בני העיריה.

קשר הדוק היה קיים בין הספריה, שנוסדה בעיירה בימי "בראשית" של ההתעוררות לפעולה חינוכית-הספרתית לבין ארגון "צעירי-ציון", שקם והיה כ"פועל-יוצא" ישיר מהשפעה מבורכת זאת. אם כי מועד ייסוד הארגון פיגר מעט אחרי פתיחת הספריה, מחמת מלחמת העולם הראשונה, שפרצה בינתיים, והגיוסים לצבא הרי אין ספק, ש"צעירי ציון" התכוונו מלכתחילה לתת ביטוי מוחשי לכל אותה תורה. שקראו ולמדו, ולתרגמה הלכה למעשה.

אולם לדאבונו מן השמים עיכבו בם ושאיפתם הטובה וכוונתם הרצויה נשאר מעל. כתוצאה מהגיוסים התכופים כמעט כל חברי "צעירי ציון" חיבלו בגופם, כדי להשתחרר מחובת השירות בצבא הצאר ניקולאי השנוא עליהם, ובהיותם בעלי-מום, חסר היה להם הכוח הפיסי הדרוש להיות מוכשרים לתפקידי בנין הארץ.

וכאן מקום אתי להזכיר את הארגון המתחרה "פועלי-ציון", שחבריו ינקו מאותו מעין, אך משום-מה ראו צורך

יוסף קוצ'ר

מפלגת "פועלי ציון" והסתדרות הנוער "פרייהייט"

עינים לערב בו יוכלו ללמוד ולקרוא. הם בילו את הזמן בלשכה כמו במקום קדוש, ולמרות ההבדל האידיאולוגי שהיה בין המפלגות, היו כולם מלוכדים בזמן שהיה צורך לארגן איזה שהוא מפעל למען א"י כגון קק"ל, קה"י וכו'. כולם עבדו בהתחרות כדי להכניס יותר למען המפעל. זוכר אני מפעל למען קרן היסוד, שהטילו על החברים להכניס סכום מסוים למפעל, שלא היה ביכולתם לעמוד בו, או החליטו,

זוכר אני את המפלגות במזיריטש וביחוד את המפלגה "פועלי-ציון" (פ.צ.), שהיתה לי הזכות להיות בין מארגניה ומנהליה. במפלגה הזאת היו בני בעלי-מלאכה זעירים ובני עניים, כי בני המעמד הבינוני היו אז במפלגות "התאחדות" ו"השומר הצעיר". וזאת לציון, כי "השומר הצעיר" היה אז לא כל כך שמאלי כמו היום. הלשכה של המפלגה היתה לחברים שלנו בית-נופש אחרי העבודה והם חיכו בכליון

קבלו את הסטרטיפיקט הראשון לעליה. השמחה היתה עד אין לשער. אולם לדאבוננו הרב לא כולם זכו לעלות ארצה. כי נחשול השואה עבר עליהם.

שחברי המפלגה יקבלו עבודה ציבורית, שתמורתה תהיה קודש למטרה זאת. כאיש אחד הלכו כולם לעבוד במאפיה של מצות ובהתלהבות מילאו את חובתם והמפעל הצליח. במפלגה

המפלגה הציונית הסוציאליסטית "פועלי ציון"

חוג הנוער "פרייהייט" היה שכבת נוער עלי-יד מפלגת פועלי ציון צ.ס. חוג זה שגויס מביין ילדי העובדים המחונכים ברוח ציוניסטית סוציאליסטית עמד על גובה ראוי. הלשכה

שמעו הרצאות על הנעשה בארץ. על ההסתדרות ומוסדותיה וכל שאיפתם היתה רק איך לעלות ארצה. ואיזה חג היה בעיירה כאשר אחד מהחברים, הח' וראול צבי ורעיתו,

הסתדרות הנוער "פרייהייט" של פועלי ציון

קק"ל, קה"י וכו'. חלקם בכל המפעלים היה די ניכר ומילאו את שליחותם בשלימות ובשמחה. רבים מהם נכנסו ל"החלוץ" ויצאו להכשרה ועלו ארצה. אך לגודל הצער רבים מהם מחמת הצמצום בסרטיפיי קטים, לא זכו לעלות ארצה ונשמדו ע"י הנאצים.

של המפלגה שהיתה גם לשכתם היה המקום היחידי, שמשם קבלו את החינוך הרוחני והמוסרי, כי רבים מהם, שהוריהם היו מחוסרי אמצעים, לא יכלו לקבל את החינוך בבית ספר. בגלל זה בית המפלגה היה יקר להם מאד, הם בילו שם את זמנם החפשי. הם השתתפו בכל המפעלים הלאומיים, כמו

מרדכי מצמן

"השומר הצעיר"

בארץ, ברוך אייזנברג מת מהרעלת-דם בשנת 1925, כל השאר מצאו את סופם הטראגי בהשמדה ע"י הנאצים).

ההופעה הספורטיבית והתלבושת הצופית משכו את הנוער בעיירה לשורות התנועה. הקן גדל וכבר בשנת 1926 מנה כ-150 חבר. בשנים ההן היתה זו תנועת-הנוער היחידה בעיירה. הנוער, שהיה קשור כל היום לספסל הלמודים בבה"ס, מצא פורקן למאוויי החופש בקן: במסדר תחת כפת השמים מחוץ לעיר, בתרגילי סדר, במשחקי הספורט, בשירה בציבור ובהקשבה דרוכה להרצאות המדריכים על ציונות וארץ-ישראל. התקיימו קורסים ללימוד היסטוריה וספרות עברית. תנועת השוה"צ השלימה מה שהחסיר ביה"ס. תלמידי ביה"ס הממשלתי-פולני מצאו בקן גם קורסים ללימוד השפה העברית ובמשך הזמן הפכה השפה לשפת הנוער בביה"ס.

לזכותה של תנועת השוה"צ יירשמו הדפים המפוארים ביותר בתולדות הנוער במזיריטש. מאות בני-נוער בעיירה התחנכו על ברכי התנועה, בשביל מיסדי הקן המבוגרים היתה התנועה רק תחנת מעבר לעבודה ציבורית במוסדות ציוניים וסוציאליים. (קק"ל, קרן-היסוד, קפ"א, החלוץ, "יתומים-קאמיטיעט" וכו'). אך הצעירים בגיל 14—13 נקלטו בתנועה והמשיכו את דרכם בהכשרה ובעליה ארצה.

בשנת 1923 הגיעו שליחי ההנהגה הראשית, ביניהם שטרן ויצחק מזיריטשקי מקוריץ ויסדו קן השוה"צ במזיריטש. בין שכבת הקשישים והמדריכים הראי שונים נמנו: אליעזר קמיניק, פסח גולדמן, אריה קולינר, יהודה וינר, דוד הימברג, ברוך אייזנברג, אסתר אייזנברג, חיה ליסק, בלומה רויטלמן ומלכה אייזנברג (שלוש האחרונות נמצאות

מיסדי קן "השומר הצעיר" במזיריטש

במשך הזמן, כשהתנועה התחילה לדרוש גם את ההגשמה המעשית של כל פרט בחיי קיבוץ והכשרה, עזבו רבים מהמיסדר וקשישי הקן את התנועה, אולם החניכים הקודמים היו למחנכים. הדור החדש לא ראה כל עתיד בהמשכת החיים הבעלי-ביתיים בעיירה, תלויים מכל בסיס כלכלי, וכך יצאו כמה עשרות צעירים לקיבוץ ההכשרה. בתנאים קשים ובעבודה מפרכת התכוננו כמה עשרות צעירים בקיבוצי ההכשרה בקוסטופול, ברזנה, צ'נסטובוב וביאליסטוק לעלות ארצה. במשך הזמן רבו תנועות-הנוער בעיירה, וגדולה היתה ההתחרות לשם שמים ביניהן. ההתחרות בין תנועות-הנוער הגבירה את המאמצים למען הקופסה הכחולה, ותמיד צעד קן השוה"צ בראש ההכנסות למען הקק"ל.

פרשה מיוחדת משמשת פעולת חברי השוה"צ בזמן הכיבוש הסובייטי. עדי ראייה מספריט איך התכנס קומץ צעירים ונשבע להמשיך בחיי התנועה גם במחלת. בתנאי סכנת-גרוש לסיביר היו מקשיבים לשידורי קול ירושלים, ממשיכים להתכנס מחוץ לעיר ומתוכחים על בעיות הציונות וארץ-ישראל.

היחידות ממסדי הקן שהמשיכו בהכשרה ועלו ארצה הן בלומה רוטלמן, חיה ליסק ומלכה אייזנברג.

בקן וברחוב, רבות עמלו המדריכים, כדי לרכז לעצמם כל אותם הערכים שמחובתם היה להקנות לחניכיהם.

חיות מיוחדות במינן היוו הטילים וההפלגות ליערות הסביבה: "בודה", "מצויבקה" ו"זליזניצה". כמה פעמים במשך הקיץ היו מפליגים חברי הקן לשלושה ימים ליער סמוך כדי לחיות בחיק הטבע, להנזר מחיי-החולין ולהפליג בדמיון לארץ הנכספת, לא"י. ההורים לא רצו להשלים עם החינוך החדש וניסו לכבול את ידי ילדיהן, לקשרם למסורת, לתפילה ולבית-הכנסת, אך הנוער לא אבה עוד לשמוע בעצת הוריו. השפעת הקן גברה על התנגדות ההורים, לא הועילו האימים והמכות של אבא, הנוער התפרץ מד' האמות של הבית המעיק, ומצא את הפתרון לכל בעיותיו בקן. המדריכים עצמם מחוסרי-הנסיון הרבו להשתלם, ללמוד ולחקור.

האספות המענינות ביותר נערכו בעלות השחר, בחיק-הטבע. בין היתר עסקו חברי הקן בגני-ירקות, כדי להתרגל לעבודה חקלאית. זה היה דרך לשמש פרודור לחיי חקלאות בא"י.

"ה'ומן" האישי ו"ספר-החיים" של כל קבוצה הרגילו את הנוער להביע את מחשבותיו על כל מיני נושאים בכתב. כל שנה התקיימו בחינות והחניך קבל סימן "גור" או "כוכב", כעין דרגה בעד התקדמות בכל שטחי הפעולה בגדוד.

יעקב פרנקל

הרהורים על ה"קן"

בהלך המחשבה של הנוער ורוח חדשה נשבה ברחוב, אספות, טיולים, יציאה לשדה, למרחב. ה"ציגלניה" החלה לתפוס מקום מרכזי בחיים: אספות בשעות הבוקר המוקדמות וגם בשעות הערב המאוחרות. השירה הארץ-ישראלית שבקעה בחללה של העיירה שינתה כמעט את פניה. אמנם לא מעט הצטרפו להילחם בהורינו שראו בהם פורצי גדר, לא באים לתפילה ב"קלוז", עד היום אינני יכול לשכוח את הקבוצה הקטנה של אנשים, שהביאו את המהפכה הזאת והניחו את היסוד להבראת הגוף והנפש.

התנועה חיה או את חייה האינטסיביים ביותר: תערוכות, הפלגות, אספות, נשפים וכד'. היא היתה פעילה גם בחייה הציבוריים של העיירה, הדריכה את כל הפעולות הלאומיות, כגון: "קק"ל", "קרן-היסוד", "תרבות" והשתתפה גם במפעלי צדקה שונים.

עם חילוף המשמרות ועם ההשפעה הגוברת מארץ-ישראל התחילו בוגריה לצאת להכשרה ולעלות ארצה. נכנסנו ל"החלוץ" והיינו כוח משפיע בו, אם כי לא חסרו ויכוחים מדיניים

אינני מתכוון לכתוב את ההיסטוריה של קן "השומר-הצעיר" בעיירתנו, רק ציון זעיר לאותה תנועה, שמשנת 1924 עד שנת 1940 לא במעט השפיעה על חיי הנוער וחינכה מאות חברים לחיים חדשים. עלינו לזכור, שהאפשרויות בעיירה היו מוגבלות, מחוסר מוסדות תרבות, תנועת פועלים, בתי-הרושת וכו', ותנועת "השומר-הצעיר" הטילה על עצמה את התפקיד המכובד לשמש מעין "הכל לנוער", הלשכה היתה בית חם, שהנוער מצא בו את הכול: מקום לימוד ותרבות, בילוי, ספר, עצה והדרכה.

... זה עתה נגמרה מלחמת רוסיה-פולין, הפצעים מהפוגרומים טרם נגלדו, והשלום המפוקפק לא פתר את הבעיות הבטחוניות והכלכליות של היהודים, ולא כל-שכן של הנוער היהודי. הקלוז לא משך יותר את הנוער, שנשאר תלוש בלי תוכן, תכלית וטעם בחיים.

והנה קרה הנס, כמה תנועת "השומר-הצעיר", שריכזה את מיטב הנוער בעיירה מסביב ל"קן" והלשכה, כמה מהפכה

סוערים על דרכי הנוער, הקן עמד תמיד במבחן. זכות עדיפות בשאלת ארגון הנוער תמיד היתה לו.

במשך כל ימי קיומו וגם בימי המלחמה האחרונה חבריו עמדו במבחן בכבוד ובגאון.

גדוד "בלפור" של "השומר הצעיר", תרצ"ז (1937).

יצחק כוכבי

זכרונות מימי "החלוץ"

היו להסתגל לעבודה קשה ומי ישיגנה אחרת? וכי אפשר לשכוח את נשפי "החלוץ", שהכנסתם היתה מוקדשת לקופת קפא"י. והנה עומדת לפני עיני רוחי דמותה החלוצית של מוציע איגור (כעת בארץ), המופיעה בפני קהל רב ומשמיעה את שירו של ביאליק "הכניסיני". וכי אפשר לשכוח את הוכוחים על נושאים אקטואליים בערבי שבתות בלשכת "החלוץ" בזמן שסיעת השומה"צ היתה צריכה להתגונן מול התקפותיהם של "החלוץ הצעיר" ו"גורדוניה" על שחבריהם בארץ בזמן יצירת הקבוץ-הארצי עזבו את התנועה ופנו שמאלה. כמה מרץ וענין השקיעו בכל דבר שהתרחש בארץ.

בוה טפוסים אחדים של חלוצי מז'יריטש: הנה יעקב מאיר זומן, החוזר מקיבוץ קלוסובה הביתה לחופשה בלורית ראשו נשקפת מתחת לכובעו, חולצה רקומה ופרומה, קוף קומה ורחב גרם, מגפיו מצוחצחים וכולו אומר כבוד.

בימים ההם, כשהרעיון הציוני התחיל לחדור למוחות הנוער היהודי בעיירות הקטנות, הגיע רעיון הביצוע החלוצי גם למזיריטש. החלוצים הראשונים שעלו ממזיריטש היו: שלומקה ברובשטיין, דוד כספי, ליזר ליסק, שלומקה קמיניק, יוסף גלאטשטיין, פייביש זבודניק, אשתו תנה וגולדה אחותה. קשה לתאר בכמה אהבה, אמונה וכבוד ליוו אנשי מזיריטש את חלוציהם הראשונים לא"י. זכרונני כמה אומץ-לב דרוש היה או מחלוץ, שהתחיל להכשיר עצמו לחיי עבודה בא"י. והנה שלומקה בן לוי קמיניק מטפס על גגות הבתים ולומד פחחות, וכי מילתא זוטרתא היא? וכי זוכרים את השיירה שהיתה יוצאת לאור הבוקר לטאטא את רחובותיה של מזיריטש וביניהם מאיר מצמן, ישראל טייצ'ר, מיכל זילברשטיין, יעקב מאיר זומן ועוד... הם צריכים

הסתדרות „החלוצ” במוזיריטש.

החלוצ הצעיר — 1933.

עשה. וגם החלוצות הן ללא דופי, הנה לפניכם בלומה רויטלמן, שכולה מסירות לתנועה, אסתר אייזנברג, אסתר גרשמן, רבקה קנטור, מרים זילברשטיין ואחרות. באם מי שהוא ביש מזל העיו לחזור מא"י, הרי היה ממש מנודה מכל חברת. כמה שהלה יצא מכליו והסביר את תגאיה הקשים של הארץ והעבודה המפרכת בה לא היו שומעים לו ונמשל היה לעריק שברה מהחזית.

מקור לא אכזב היתה עיירתנו בה גדל דור של חלוצים. בעקבות הראשונים קם לנו דור צעיר שומע מרץ חלוצי, שנמצא אתנו כאן, אולם ברובו הושמד ע"י היד המרשעת ולא זכו להיות כאן אתנו.

יושב הוא בין הערבים בפינה בלשכת "החלוץ" ומסביבו חלוצים, והנה הוא פותח בשיר-חסידי אוי... אוי... באיזה מין דביקות וקהל החלוצים מתמוגגים מרוב תענוג ויעקב חוזר אוי אוי.

ישראל טייצ'ר, האידיאולוג של "החלוץ", הטרוד תמיד בישיבות עד שבקושי רב עולה בידי אמו שיטעם טעם אוכל, אין לו פשוט זמן, אחיו ברל גם כן אין לו מנוח בלילות, תמיד ויתרוצצו, הלא הוא ב"גורדוניה". ישראל מאיר זומן, שחקן הוא מטבעו, אולם גם בו אי אפשר להטיל ספק ביחס לכשרותו החלוצית. אמנם חשקה נפשו בחלוצה פרל פלוסקר שהיגרה לקנדה, ואף הוא בכך, והוא הבטיח וקיים! הוא נוסע לא"י דרך קנדה וככה גם

קבוצת חברי "החלוץ"

אברהם צווייג

הסתדרות הנוער "גורדוניה"

ההם בעיירה. לא נתמה, איפוא, כי גם הסתדרות "גורדוניה" הופיעה ברחוב העיירה, על אף האיחור בזמן, ותפסה את מקומה הראוי לה בין הסתדרויות נוער אחרות.

— הבה ונדון באפשרות יצירת גרעין להסתדרות גורדוניה במזיריטש" — בנוסה זה פניתי בבוקר לא עבות אחד לדוב טייטשר ז"ל, הלה הקשיב בקשב רב לרעיון

דומני שאין לך נוער שהיה נתון להשפעה חלוצית ציונית כנוער המזיריטשאי. נוער זה, שמסגרת התנועה שימשה בשבילו לא רק מכשיר להקניית חינוך חלוצי-ארץ-ישראלי בלבד, כי אם שימשה לו גם אמצעי חשוב לרכישת ידיעות אלמנטריות וכלליות, ביחוד בשטח לימוד השפה העברית, לאור העובדה שמוסדות השכלה וחינוך כה מעטו בזמנים

שלב אחרי שלב החלה הסת' זו רוקמת עור וגידים וקבלה צורה ריאליטית. השתתפנו בפגישות אזוריות למיניהן, שמענו על כל סוגי החינוך והאמצעים השונים שיש לנקוט, כדי להחדיר רעיון זה ללב הצעירים והקשישים יחד. אמנם לאחר כינוסים אלה ידענו לעקור אי אלה ליקויים חינוכיים וטכניים ולהכניס במקומם יציבות חינוכית בת"קמא והסת' "גורדוניה" ב"מוז'יריטש יצאה מחיתוליה ותהי להסת' נוער ככל ההסת' האחרות שבעיר. גם בקבוצות ההכשרה חלקנו היה די ניכר.

זה ובהסכמה הדדית התכנסנו יחד: דוב טייטשר ויבדלו להיים שמואל קפלן, יצחק שטרנשיס, יעקב פיקסמן וכותב הטורים האלה ונוצר הועד הראשון להסתדרות זו. תפקידנו לא היה קל ביותר, הואיל ורובו של הנוער כבר היה בשורותיהם של הסתדרויות אחרות. החילונג לעשות נפשות מבין אלה שבדרך מקרה לא נקלטו עדיין בתנועות הקיימות. הרבה עמלנו וטרחנו על זה, אך לא הניגודים האידיאולוגיים כביכול גרמו לחוסר מועמדים צעירים שיסכימו להתחנך לאור

קבוצת "מגשימים" של הסתדרות הנוער "גורדוניה".

אני הייתי הראשון שנענית לקריאת ההגשמה לצאת לקבוצת זגנסק המרוחקת מהעירה מהלך יממה ומחצית היממה ברכבת ואחרי יצא גם יצחק שטרנשיס.

אין ספק כי עובדת היותנו לא רק נאה דורשים אלא גם נאה מקיימים הטביעה את חותמה החינוכי החיובי על השכבות הצעירות והקשישות גם יחד. גם בתוך העיירה עצמה התקיימה נקודת הכשרה מיסודם של חברים יוצאי העבר השני של פולין שהיוותה חלק בלתי נפרד מההסתדרות המקומית. הודות לכל הגורמים האלה היתה הסת' גורדוניה במוז'יריטש לעובדה קיימת. השפעת א"י העובדת גדלה לאין שעור על כל חבריה צמאי ההגשמה, אלא שרבים מהם לא זכו... והועלו על המוקד וכמיהת הגאולה בפייהם.

תורה חדשה זו, אלא בראש וראשונה אמצעים חינוכיים רבי השפעה, שבכוחם להלהיב ולהעשיר את דמיון החניך הרך, חסרו לנו. האמת ניתנה להאמר, שגם המיסדים והמחנכים עצמם חסרו כל מושג שהוא כיצד לגשת ולעסוק בבעיה עדינה זו. ביחוד חסרנו כושר של תחרות מתמדת מול הסת' נוער אחרות שנסיונן רב בהרבה משלנו.

אולם לא נרתענו מקשיים אלה ולא אמרנו גואש, נהפוך הוא, אמרנו לעצמנו: "קנאת סופרים תרבה חכמה". התקשרנו בקשר הדוק עם המרכז שבלבוב וזה האחרון המציא לנו חומר הסברתי וחינוכי כאחד ששימש לנו כעין שלב ראשון ליצירת הגרעין. ביחוד הושפעו מכשרון הסברתי של חבר המרכז לוביניקר. דבריו המשכנעים עשו את פעולתם.

צבי גילברג (טוצ'ין)

קיבוץ הכשרה „קדימה” מיסודו של החלוץ המזרחי

רויטלמן, שקירבו את חברי הקיבוץ בתור בחורים בני תורה ומדי פעם בפעם הזמינו את החברים פנחס גכטמן (כעת קהתי) ואת ליכטש (גרי) לנאום בשבת אחה"צ ב„טריסקר קלויז", שהיה מלא מאזינים מפה לפה. ובעניני עבודה כדאי לציין את ר' לייבוש אופשטיין, שהעסיק באופן קבוע כמה חברים בעבודות הבנין, וצבי מריל, הנמצא כיום בארץ, שעמד תמיד על המשמר, שרק חברי הקיבוץ יעבדו אצל ר' לייבוש בתור מגישים וכו'. לא פעם ניסה גם מריל ללמד אותם את מקצוע הבנאות והטיחות. אחרי העבודה בילו חברי הקיבוץ את זמנם החפשי בעבודות תרבותיות שונות. כל ערב קוימו שעורים שונים בתורה, משנה, דינים, תולדות הציונות וכו'. כל שבת נערכה מסיבת עונג-שבת, שבה השתתפו רוב הנוער המזיריטשאי מימין ועד שמאל. המסיבות האלו השאירו רושם עז על כולם ומדי שבת נתוספו משתתפים. אז כבר גרנו בדירה רחבת ידים שאצל ברויטמן ע"י ה"מקרובר קלויז" והקיבוץ מנה אז כארבעים חבר.

אחרי שעברתי תקופת הכשרה בדצמבר 1935 זכיתי לעלות ארצה יחד עם אשתי חוה ובעקבותי עלו עוד כעשרה חברים הנמצאים כיום בארץ.

בשנת 1934 נוסד במזיריטש קיבוץ הכשרה „קדימה” ע"י החלוץ המזרחי בפולין ומטרתו: להכשיר חלוצים דתיים לעבודה וחיי חברה ברוח דתית לקראת עליתם לארץ.

אני הייתי בין החלוצים הראשונים שיצאנו למזיריטש ליסד את הקיבוץ, כביכול „לכבוש” את המקום. נתקלנו בקשיים שונים: א) ענין דירה — בקושי מצאנו חדר בשביל הקיבוץ אצל ר' בוצ'ין שורצמן, בהיותנו אז ארבעה חברים וחברה אחת וגם חיים שורצמן ז"ל בכלל זה. ב) השגת עבודה — תושבי מזיריטש היו יהודים רחמנים בני רחמנים ולא יכלו לסבול שנער יהודי יבוא לביתם לחטוב עצים בקור ובחורף החזק. לדעתם היתה זו עבודה בשביל גוי. עד שעלה בידינו להשפיע עליהם שלא זו היא הרחמנות אלא ההיפך. סוף-סוף הצלחנו לשכנע אותם במדה כזאת עד שהתרגלו לרעיון, שהקיבוץ הוא חלק מהחיים בעיירה ולא עשו שום עבודה בעיר בלי עזרת חברי הקיבוץ, כמו חטיבת עצים, עבודות צבוריות, שמירה בשוק ובנין. אפילו בימי השוק שהתקיימו כל יום חמישי בשבוע גם כן הזמינו חברים מהקיבוץ לסחור בסחורה לשם רווחים.

כדאי לציין במיוחד את ר' לוי קמיניק ור' חיים

חברי קיבוץ הכשרה „קדימה”.

חיים שטרנשיס

בית"ר

ב"שיבה" מורה רביוניסט בשם חיים שפילברג (?), שהיה מקדיש מזמנו ומלמד את הבית"ריים הקשישים גיאוגרפיה ארץ-ישראלית ובכלל בית"ריות וכל החברים שתו בצמא את דבריו. בעת ההיא שימש בכהונת מפקד בית"ר יענקל סיטרעמן, שהצטיין בכשרון מיוחד לניהול אסיפות, ביחסו המפתח ובמסירותו לענייני התנועה בכלל.

בשנת 1936 הגיע סניף הבית"ר במז'יריטש לדרגת בגרות ונעשו הכנות גדולות ל"הנפת הדגל" של הקן המז'יריטשאי. לקראת המאורע הרם שמואל אוצ'ניק שתי חבילות בד "דרעליך" בשביל מדים למאה ועשרים חברי הבית"ר והכינו דגל יקר ומפואר, באו נציגים וחברים רבים של הסניפים רובנה, קוריץ, סלישטש, טוטשין, ברזנה ועוד, כדי לקחת חבל בחזה הגדול של מז'יריטש. התהלכה החגיגית שצעדה ברחובות ושבה השתתפו כאלף וחמש מאות איש לבושי מדים ונושאי דגלים ושירי לכת בפיהם, הרהיבה את העין והרגינה את הלב.

אחרי התהלכה נערכה מסיבה חגיגית בביתו של ה"שטריקנדרייאר". נענו להזמנה המיוחדת מפקד המשטרה ואישים אחרים מטעם השלטונות, שכובדו כמנהג בהכנסת מסמרי זהב וכסף לדגל. במשך הזמן חלה התפתחות ניכרת בבית"ר המקומי והנערים והנערות שהיו מראשוני חסידי התבגרו בגוף וברוח וקבלו לידיהם את הנהלת העניינים. זכורים הטיולים ומסיבות התה שנערכו לעתים קרובות ושעברו בהצלחה רבה.

בשנת 1937 פתחו הבית"ריים בהכשרה חקלאית ויחד עם זאת התחילו בהכנות לקראת העליה לארץ-ישראל. פעולות אלו נמשכו זמן רב ועלו בכסף לא מעט אך לא הוכתרו בהצלחה, כי בינתיים פרצה מלחמת העולם ששמה לאל את כל התקוות. שלושה בית"ריים צעירים הגיעו כבר עד לים השחור, אך פרוץ המלחמה הקדימם ונאלצו לחזור הביתה.

עוד הספיק להגיע שליח רביוניסטי מארץ-ישראל שאירגן במז'יריטש "ארגון צבאי לאומי" שמנה 25 חברים יות. ארגון זה ערך אסיפות חשאיות מחוץ לעיר וחבריו היו חדורי תקווה לגאולה עצמית ולגאולת העם והארץ, אולם לצערנו ולדאבון לבנו לא זכו לכך וניספו בשואה הגדולה יחד עם כל קדושי מז'יריטש.

כל המפלגות וההסתדרויות במז'יריטש קדמו לבית"ר. עד שנת 1933 כבר פעלו בעירה במלוא המרץ והתנופה הסתדרויות הנוער, כמו: "השומר הצעיר", "גורדוניה", "החלוץ", "פועלי-ציון" וכד', רק בית"ר טרם יהיה בעירה ואף מושג ברור על טיבו ומהותו לא היה.

בשנת 1933 הגיעו מקוריץ שני בחורים חסונים במדים חומים מקושטים בכפתורי כסף ובתבניות המנורה, שם האחד ניונקה זאפראן ושם השני יוסף צימרמן. הם הקהילו קהילות בלבים ודרשו בשבח הבית"ר וקראו לייסד סניף. קמה מחלוקת בחוגי הנוער בין מצדדי הבית"ר ומתנגדיו, מלווה חירופים וגידופים הדדיים, וכנהוג בימים ההם בסימן מכות צוין ייסודו של סניף בית"ר במז'יריטש.

הלשכה הראשונה נפתחה בביתו של אשר איציק - אהרן ס בהנהגת אליעזר רוזנדרן, פיניק זא - באריץ, חנה סמוליאר, מוזי פינקלשטיין, נערים ונערות רבים נרשמו לתנועה החדשה, אחרי תקופה קצרה מנה סניף הבית"ר על שלוש דרגותיו לקשישים ושכבות הצעירים ביחד כשמונים נער ונערה. מפקד הקן היה אברהם ס'טיק גורדין, בנו של מוטייל הרב.

בעת ההיא נוסדו גם "ברית הצה"ר" בראשותו של שמואל'קה אוטשניק ו"ברית החייל" בפיקודו של בריל'ה נפתלי'ס. שני מדריכים אלה גילמו בתכונותיהם את המשמעת החמורה, שתנועה זו הצטיינה בה, ופקודותיהם בוצעו במלואן וללא ויכוחים. פעמים בשבוע נערכו האסיפות של "ברית הצה"ר" כשעל סדר יומן הרצאה, דברי הדרכה וכד', ואילו "ברית החייל", שגם אבי יהושע שטרנשיס נמנה על חבריו, היה מתאסף בכל שבת עם שחר בבקעה של שלום מהמלבנה ועסקו באימונים שונים.

במרוצת הזמן מספר החברים גדל במדה כזאת עד שצר היה המקום מהכיל את כולם והבית"ר עבר לביתו של ישראל-אהרן, לעתים באו פעילים בית"ריים, שהטיפו לטובת התנועה והדברים הגיעו להפרעות מצד השמאליים, אך למרות הכל נתחזק מעמדו של בית"ר במז'יריטש. אויז'ק קרמר, שעבר קורס מיוחד בורשה, ניהל אימוני-שדה, לימד אותנו בעזרת דגלים וכד'.

כרבות הימים התרחב הבית"ר וקבע את מעונו בביתו של חיים הירש יוסיל'ס בשני חדרים. בעת ההיא היה

צבי מצמן

"בזכרנו את ציון"

מתווכחים בהתלהבות, אך בטאקט ותוך ויתורים ודרך-ארוץ
כיאות לחוג זה העוסק בדברים העומדים ברומו של עולם.

הבינוניות האפרורית, שהעיריה מסוגלת להעניק לאנשי
החוג, לא סיפקה את רוחם. כל "נשר פורש כנף" פרץ לו
דרך למרכזי ההשכלה, אודיסיה או קיוב, לרוות שם את
צמאנו לדעת. הם עשו לילות כימים בשקידה על לימוד
דיהם וחיו על לחם ומים. לעתים הפתיעתם חבילה שמצאו
בה דברי מאפה, שומן-אוזנים, ריבת שזיפים, כמה רובלים
והרבה מאוד אהבת אם ודאגת אב. במרוצת הזמן "היו
לאנשים" וחזרו הביתה, מקום שם הוריהם היו מהלכים
סביבם על בהונות רגליהם ומלאים כל משאלותיהם ומוצא
פיהם.

תכופות היו נועדים בגן של ישעיה ספודינר או
של יענקל יאניווקער ושופכים לבם בשירי געגועים
ורגש רוויי צער ועצב. כמשב רוח מלבב ומרענן וכבשורת
אביב המה נעמו לכול הצלילים של שירי ציון המושרים בפי
חוג זה בפאתוס וברטט דתי:

גרויסער גאט, מיר זינגען לידער,
אונזער הילף ביסטו אליין,
נעמט צונויף די סנאפעס ברידער
ביו די זון וועט אונטערגיין.

מובן מאליו, שהחוג "נאש בראט" מקומו בשעות אלו
בין המטיילים, כרגיל צועד בראש ישראל יקל משה
באבעס העליו, המתלוצץ תמיד והשרוי בכל עת במצב
רוח מרומם ומרוגן (כעת בקנדה), בוזיע רוזומובסקי
הער לכל ענין ציבורי, דוד זילברמן הראשון שמצא
עוז בנפשו לעלות ארצה ולשמש מופת לחבריו, יענקעלע
גולדמן בעל ישוב הדעת בדיבוריו ובמעשיו, אברהם
ילי שטרנשיס ה"גמרא-קעפל" שנתפקר קצת, ישע
יהו רובינשטיין בוגר הגמנסיה בדנציג בעל חיוך
שובב כובש לבבות, ולידו העתידה להיות רעיתו בתיה
בעלת התרבות והפקחות השנונה, יענקל אייזנברג
הנאור והגלבב, גולדה רובינשטיין השופעת מתח
אהבת חיים ותשוקת לימודים, משה ישראל אהרון ס
המבלה רוב הימים ביערות ובשדות אביו — עתיר הנכסים,
שרה גלןזבנד בעלת הנימוסין, גיטל ווייסמן
העדינה, שפרה גלןזבנד הרצינית, ביילקה רויטל-
מן החיננית ובוזי זילברמן הפעילה (כעת בארץ) ואח,
אנשי החוג מתלוצצים ומספרים אנקדוטות, מתבלים
דברי הומור בדברי תורה וחכמה, בחינת שיחת-חולין
של תלמידי-חכמים. הם היו בין הראשונים בעיר שלמדו
לשיר במקלה, וזכור יום מתן הצהרת בלפור, כאשר נערכה
בעיר תהלוכה לביטוי השמחה שתקפה את כולם לרגל
המאורע הגדול. בתום המיפגן עלו חברי חוג זה על המעקה
של בית הימברג ושרו בהתלהבות את "התקוה". היה
זה מעמד בלתי נשכח, אנשים נשים וטף, שמילאו אז את
הרחבה בכו מהתרגשות.

את רחוב ה"הויף" פותחים הבית המפואר של משה
באבעס מצד ימין, ואילו מצד שמאל הבית והגן של משה
נבירקובר. מכאן מתחיל מורד, הנמשך מרחק של כמה
בתים וממנו והלאה — דרך-מישור ארוכה, שממולה נשקף
במרום הגבעה ארמון הפאר של סטצקי.

את צדי הדרך מקשטים שדות-עשב נרחבים ומתוכם
קורצים פרחי-נוי למיניהם.

שום "גוי" לא יתעה בדרכי העיר ביום השבת, שבו
מתפשט התחום היהודי וכולל לתוכו גם את רחוב ה"הויף",
המהווה ביום זה רשותנו הבלעדית של המטיילים. חבורות
בוגרים ונוער מטיילים להנאתם לאורך הרחוב, פוסעים בו
פסיעות דקות, כשרווח מועט מבדיל בין קבוצה לחברתה.

מרחוק נראה "חוג החובבים" ההומה, הופעות ה"ספעק"
טאקל" של החוג הכו גלים וזכו להצלחה ניכרת בעיר. אין
בית, אשר הצעירים לא יחכו שם את תפקידיהם של גבורי
ההצגות ולא ישירו את הקופלטים והדואטים, שנתחבבו מאוד
על הקהל צמא האמנות.

מבין הקבוצה נבדלים הקולות והתנועות של שמו-
אל'קע אוצניק וחיים רויטצימרינג. שניהם
מתווכחים על ה"רעפטיציע", על ה"ספליאר" ועל הצביון,
שעתידים לשוות לשיר, "א תורה/לה א סחורה/לה", וכל אחד
מדגימו לפי נוסחו וטעמו.

במרחק צעדים מספר תופשת את מלוא רוחב הרחוב
חבורת ה"אינטליגנציה" כאן בולטות הדמויות: פייג'לה
משה באבעס הצהלת, ברוך משה באבעס המתון
והעליו (כעת בקנדה), פייג'לה גוז המשכלת והרוח
החיה בחוג, חוה'לה צביטובסקאיה הקוצרת הצלחה
בחברה (כעת בארה"ב), הרשל גלמן המשכיל והעסקן
הציוני ואיטה גלמן השופעת מרץ ויוזמה (שניהם
בארגנטיינה), אסתר רובינשטיין המרוכזת והמעוררת
כבוד, וואווע זילברשטיין שתורה ומעשים בידיו,
פרדיל יאנובסקי בעלת השאיפות הנעלות (כעת
בקנדה), שלומקה ברובשטיין המארגן והפעיל (כעת
בארץ), מניה פינקלשטיין החובשת המצטיינת, מיגדל
חיימניס אשר אך האידיאליים של השכלה וציונות לנגד
עיניה, רחל רובינשטיין האחות הרחמניה הנאמנה
בכל לבה לתפקידיה, יהושוע הימברג המחייך תמיד
מתוך טוב לב, אליעזר ליסק מהראשונים שמימש משאת
נפשו והגיע למולדת, רוזה רובינשטיין האופטימיסטית
והעליוה (כעת בארגנטיינה), לאה'קה אייזנברג המסורה
(כעת בקנדה), סוניה וצענע סרולביץ הלבביות
(כעת בארץ), לאה'קה רויטלמן החברותית, שיינדל
ברויטמן החותרת בלהט נפשי למטרה (כעת בארץ) ואח' —
כל אחת ביטוי של חן, השכלה וחדוות חיים.

מתנהלת שיחה ברוח גבוהה-גבוהה: על "הריבולוציה"
ועל "סאנין של ארציבאשוו", על ה"בילוי"-יים ועל ד"ר תיאודור
הרצל, על שאלת ה"עמיגראציה" ועל ה"אוטואמנספיציה".

יושבת ליד שולחן-השבת הערוך במפה צחורה ולפניה פתוח "טייטש-חומש" עתיק, שדפיו הצהיבו מיושן ובמקומות רבים אף ניכרים בהם שרידי דמעה תלעה.

היא שקועה בקריאת הפרשה בניגון שיש בו הוד קדומים ובקצב שמורגש בו הד הלמות לבן של שרה, רבקה, רחל ולאה. בהשמע שאונם העליו של שוחרי ביתה, היא מפסיקה את קריאתה ובשמהה שבהכנסת-אורחים היא יוצאת לקדם את פניהם של הבחורים והבחורות, שהודרו בינתיים והעלו מן הבאר דלי מים צוננים. היא מגישה להם כלים לשתייה ומחליפה אתם יטחה תוך קירבה לבבית והשראת

בין המטיילים לא נמקד גם מקומו של הנוער, העתיד בבוא הזמן, לקבל לידי מנהיגות של תנועה, תנועת "השומר הצעיר". נראו ביניהם אליעזר קמיניק, פסח גולדמן, אידל וויינר, ברוך אייזנברג, לייבוש קוליני, נר, מלכה אייזנברג (כעת בארץ), חיה ליסק (כעת בארץ), אסתר אייזנברג, דודל הימברג ובלור-מה רויטלמן (כעת בארץ).

צעירים וצעירות אלה, שוקקים עליזות ותוססים עלומים, הם מתבלטים בדרך הילוכם, דיבורם, אופן מחשבתם והתנהגותם. ניכר בהם גזע חזק המבטיח גדולות, ברבות הימים

קבוצת בחורות מחוג "נאש בראט" שפרה גלזובנד, גיטל ווייסמן, בוזי זילברמן, גולדה רובינשטיין, ביילה רויטלמן, שרה גלזובנד

מנוחה של קדושת השבת.

מכאן עולים המטיילים למעלה ההר לאורך הגן הגדול של סטצקי, אשר ממנו נשמעת צריחת עורבים צורמת אזנים. בהגיעם למרומי הגבעה פוגים ימינה ולעיניהם משתרעת השדרה הנכספת, שדרת-קסמים.

איתרע גורלו של נוער זה להיקלע לתקופת "תוהו ובוהו". —

כל ערכי היסוד, שעליהם הושתת קיומם, נדבך אחרי נדבך, הלכו ונתערערו בתקופה זאת של "בריהה מבית-המדרש". העבר וההווה איכזבו, ובכל הריפותה הוצגה השאלה הנוקבת "לאן? .. את שלילת הקיים קשרו עם חיי הניוון של העיר וראו ברפש ובדלות של הווי העירה אות וסמל למעמסת הדורות וחובה להשתחרר ממנה.

מילאו אמנם צעירים אלה תפקיד מכריע בעיצוב דמות הדור בעיירה. בלהט נעורים ובסערת איתנים הצליחו לפזר את עלטת הערפל של נוף העיירה ולהאירו באור התחיה הלאומית. הם ידעו ליטול מזמרת הארץ, לשותלה שתילים נאמנים בנשמות צעירות ולהדליק בלבבות שביבי אהבת מולדת, שהפכו לשלהבת גדולה של כיסופים והגשמה.

רעש המטיילים גובר, נוער פז, מאוגד בחוגים מקבילים, מוסיף וזורם וארשת חגיגית נסוכה על פניהם.

בצדי הדרכים, בתוך מרחב של עצי נוי ועצי פרי, מסתתר הבית השלו והצנוע של משפחת ליסק, שהמטיילים בחרו בו להיות להם תחנת-ביניים. אם המשפחה גולדה התמימה והישרה, מלובשת בפשטות חגיגית — מטפחת משי לבנה לראשה ומשקפיים רכובים על חוטמה, היא

המופלא. כעבור רגעי ההתפעלות הראשונים החלו לפרוש ממחטות על הדשא שמתחת לעצים והתישבו קבוצות קבוצות, מוכנים בכל הוויתם החולמת לספוג לתוכם את הדר הטבע. על נבכי השקט התעופפה דבורה והשמיעה זמזום חד. היתה זאת מוסיקה חרישית, בחינת "תפילה-זכה", הנאמרת בלחש. פרפרים עפו הלוך ושוב והפגינו לאור קרני השמש משחק צבעים מרהיב עין, אחד היושבים חילק זמורות כחלית ופתחו בהתחרות בירור פרחים בעלי שלושה או חמשה עלי-כותרת. על כנפי הדמיון הפליג כל אחד למרחקים, אשר מעבר לימים, מקום שם נבנית ארץ ונולד עם, מקום שם נטוויים חוטים חדשים לחיי דרור ואושר בחיקה של טבע שאין בארצות מושלה...

בחיפוש דרכים צץ הרעיון של "שיבה אל הטבע", שעלה בקנה אחד עם החזון של "שיבת ציון", ובלבטים הגורליים נאחזו בו כבקרש הצלה. הוא סימן ציון-דרך בתהליך השיבה לחיי טבע תקינים במולדת. השדרה במעלה ההר, המקבילה לגן סטצקי, היתה מקום אידיאלי להתייחדות עם הטבע, ומכאן כוח המשיכה הגדול שהיה לפינת קסם זאת על הנוער.

עצים מגזע עתיק סוככו על מרחב שדה דשא ולחשו רזי פלא. הציפורים, שקיננו בהם, צייצו צלילי כיסופים ונסכו בלב הרגשת דרור ואושר. בהגיע חבורות המטיילים למקום זה, נפסקו השיחות של בדיחות הדעת, ונדהמים ומוקסמים עמדו מול שלוות ההוד והקסם שאפפו את הנוף